

Zaprimljeno: 27.2.2010.

Izvorni znanstveni članak

UDK: 376 - 056. 49

SPECIFIČNI RIZICI I POTREBE DJECE I MLADEŽI S POREMEĆAJIMA U PONAŠANJU GRADA PULE¹

Mirjana Radetić – Paić
Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Odjel za obrazovanje učitelja i odgojitelja

SAŽETAK

Ovim istraživanjem, koje je dio znanstveno-istraživačkog projekta pod nazivom „Usklađivanje intervencija s potrebama djece i mladih u riziku: izrada modela“, Odsjeka za poremećaje u ponašanju, Edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, nastoje se prosuditi specifični rizici i potrebe djece i mladih grada Pule (N=100) u odnosu na Republiku Hrvatsku (N=512), sa svrhom planiranja intervencija za djecu i mladež s poremećajima u ponašanju ili u riziku na takva ponašanja za grad Pulu.

Rezultati pokazuju da postoje statistički značajne razlike između uzorka ispitanika grada Pule i uzorka ispitanika Republike Hrvatske u pojedinim područjima rizika/potreba, te nude smjernice za djelovanje u odnosu na čimbenike rizika na razini lokalne zajednice grada Pule, odnosno za izradu i provedbu različitih programa uz mogućnost njihove kontinuirane evaluacije.

Ključne riječi: poremećaji u ponašanju, rizici, potrebe, grad Pula, YLS/CMI

1. UVOD

Značajno područje rada socijalnih pedagoga i drugih stručnjaka koji se bave problematikom djece i mladeži s poremećajima u ponašanju je, između ostalog, područje dijagnosticiranja i planiranja intervencija za djecu i maloljetnike s poremećajima u ponašanju ili u riziku na pojavu takvih ponašanja s ciljem predlaganja i planiranja najprikladnije intervencije. Procesi planiranja i stvaranja preventivnih i tretmanskih programa za djecu i mladež s poremećajima u ponašanju počinju prepoznavanjem rizičnih čimbenika odnosno potreba određene lokalne zajednice.

Lokalna zajednica mora, prije svega, preuzeti odgovornost u ranom identificiranju i preventivnom interveniranju, odnosno, primjenjivanju strategija koje će smanjiti rizik za pojavu poremećaja u ponašanju djece i mladih. Ukoliko lokalna zajednica ne poduzima određene mjere sprječavanja „neprihvatljivog“ ponašanja djece i maloljetnika odnosno ako je njena aktivnost u prevenciji smanjena, ono će imati tendenciju porasta.

Socijalno-pedagoške i druge intervencije prema djeci i maloljetnicima moraju se temeljiti na spoznaji da su poremećaji u ponašanju istodobno i društvena i individualna pojava na koju utječe cijeli niz čimbenika – društvenih (ekonomskih, socijalnih, kulturnih, moralnih i sl.) i individualnih (nasljednih, psiholoških i sl.). Zbog toga suzbijanje i sprječavanje pojave i razvoja poremećaja u ponašanju u suvremenim uvjetima zahtjeva niz ekonomskih, socijalnih, zdravstvenih, odgojnih i drugih intervencija kojima bi se uklonili ili reducirali uzroci koji neku mladu osobu navode na «neprihvatljivo» ponašanje. Pri tome, konkretne preventivne i tretmanske aktivnosti trebaju, prije svega, početi od specifičnih uzroka takvog ponašanja.

U znanosti se, unazad dvadesetak godina, posebna pozornost pridaje rizičnim čimbenicima koji postavljaju konceptualne okvire koji objašnjavaju djelovanja takvih čimbenika ili se saznanja o njima primjenjuju u različitim konceptualnim okvirima prevencije poremećaja u ponašanju, odnosno, delinkventnog ponašanja.

¹ Rad je dio istraživanja provedenog u sklopu znanstveno – istraživačkog projekta “Usklađivanje intervencija s potrebama djece i mladih u riziku: izrada modela (MZOŠ, 2488), voditeljice prof.dr.sc. Antonije Žižak, koji se provodi na Edukacijsko – rehabilitacijskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu

Williams, Ayers, Arthur (1997) navode istraživanja rizičnih čimbenika u razvoju poremećaja u ponašanju i drugih rizičnih čimbenika djece i mladeži, koje smještavaju u pet područja: genetske ili biološke čimbenike rizika, individualne i vršnjačke čimbenike rizika, rizične čimbenike povezane sa školom, rizične čimbenike u obitelji i rizične čimbenike u zajednici.

Autorica Towberman (1992) važnost daje područjima rizika kao što su ponašanja koja ometaju ili štete djetetu i/ili okolini, emocionalni i psihički problemi, psihosomatski problemi, deficiti u obrazovanju, nasilničko ponašanje, delinkventno ponašanje, zlouporaba sredstava ovisnosti, obiteljski problemi, zlostavljanje i zanemarivanje djeteta, problemi s vršnjacima, te ranije intervencije.

Novija istraživanja nastoje utvrditi pojedinačne čimbenike rizika, pa se tako od značajnijih rizičnih čimbenika za pojavu i razvoj poremećaja u ponašanju i delinkventnu aktivnost smatraju povezanost i druženje s delinkventnim vršnjacima (Brendgen, Vitaro i Bukovski, 2000; Chung i Steinberg, 2006; Haynie, 2002, prema Hoge, Guerra, Boxer, 2008). Prema procjenama Lipsey-a i Drezona (1998, prema Hoge, Guerra i Boxer, 2008) ranija kriminalna aktivnost i zlouporaba sredstva ovisnosti služe kao najbolji prediktori budućeg delinkventnog ponašanja. Pojedini autori smatraju da maloljetni počinitelji kaznenih djela iskazuju veću razinu rizičnosti na područjima roditeljskog nadzora, obiteljskih odnosa, školovanja, zlouporabe sredstava ovisnosti, druženja s delinkventnim vršnjacima te problemima mentalnog zdravlja (Wilson i Rolleston, 2004; Barnoski, 2004, prema Schwalbe i sur., 2008).

Hoge (2009) dijeli čimbenike rizika/potreba za pojavu delinkventnog ponašanja u dvije skupine: direktni ili proksimalni čimbenici koji imaju izravan utjecaj na mladu osobu i indirektni ili distalni koji obično djeluju indirektno putem proksimalnih čimbenika. Kao značajne direktne čimbenika autor (Hoge, 2009: 52) navodi antisocijalne stavove, vrijednosti i vjerovanja, disfunkcionalno roditeljstvo, disfunkcionalna ponašanja i osobine ličnosti, loše školsko postignuće, kretanje u antisocijalnim skupinama, zlouporaba sredstava ovisnosti i neadekvatno korištenje slobodnog vremena. Kao značajni indirektni čimbenici navode se kazneni/psihijatrijski problemi u obitelji, financijski problemi u obitelji, loši stambeni uvjeti i loša klima u široj zajednici.

Najnovija domaća istraživanja, kada se radi o područjima rizika/potreba (Ratkajec i Jeđud, 2009b), dolaze do rezultata da mladi s izrečenom odgojnom mjerom pokazuju veće rizike u području ranijeg i sadašnjeg delinkventnog statusa, zlouporabe sred-

stva ovisnosti i odnosa s vršnjacima u odnosu na mlade upućene u tretman temeljem socijalno-zaštitnih intervencija i mjera obiteljsko-pravne zaštite.

Ratkajec (2008) upućuje, kada se radi o problemu usklađivanja intervencija s potrebama djece i mladih u riziku, na važnost instrumenata procjene. Standardizacija različitih instrumenata (kriterija) obogatila bi stručnu praksu u Republici Hrvatskoj na ovom području. Također se pretpostavlja da je potreban oprez u zaključivanju temeljem originalnih normi obzirom da je potrebno uvažavati specifičnosti lokalne zajednice. Autori Miller i Lin (2007) u tom smislu upućuju da ne treba zanemariti mogućnost nedostataka primjene „uvoznog“ instrumenta za procjenu rizika u određenoj lokalnoj zajednici, te da treba preispitati prediktivnu moć takvog instrumenta čak i kada je prilagođen na lokalne uvjete.

Autor Hoge (2009) ističe da je većina istraživanja o čimbenicima rizika i potreba provedena u zapadnim društvima i može se postaviti pitanje o njihovoj primjeni na sve kulture. Postoje istraživanja u zapadnim zemljama koja pokazuju relevantne čimbenike rizika za mlade muškog i ženskog spola, kao i za različite kulturne skupine unutar tih zemalja. Međutim, dok se pitanje različitosti kultura rješava, klinička iskustva pokazuju da su prepoznati čimbenici rizika ipak značajni.

Pri donošenju odluke o intervenciji određene vrste ne preporučuje se korištenje instrumenata procjene kao jedinog kriterija o odluci, ali je njihov doprinos značajan posebno u identifikaciji djece u riziku i/ili s već ispoljenim poremećajima u ponašanju.

Snimanje rizika i potreba djece i mladeži za potrebe ovog istraživanja izvršeno je nešto modificiranim, već spomenutim instrumentom, The Youth Level of Service/ Case Management Inventory (Andrews, Hoge i Leschied, 2002.), odnosno Uпитnikom za određivanje razine intervencije i vođenje slučaja (u daljnjem tekstu UZORI/VS), obzirom da je jedan od specifičnih ciljeva projekta (kojeg je i ovaj rad dio), razviti, standardizirati i opremiti za praktičnu provedbu instrumenta za procjenu rizika i potreba djece i mladih. U prepoznavanju rizičnih čimbenika krenulo se od centara za socijalnu skrb koji su, kao temeljne jedinice na lokalnoj razini odgovorne za interveniranje u slučaju potreba stanovnika, jedini koji imaju mogućnost objediniti sve informacije o riziku za pojavu poremećaja u ponašanju kao i o već evidentiranim poremećajima, ali i drugih institucija koje se bave djecom i mladima u riziku ili s već evidentiranim poremećajima u ponašanju, a mogu dati relevantne podatke o čimbenicima rizika.

Autorica Koller-Trbović (2001) navodi da se time definiraju potrebe populacije koja ulazi u interes centra za socijalnu skrb kao najodgovornijeg na području lokalne zajednice za poduzimanje određenih intervencija u slučaju pojave problema djece i mladih, obitelji, braka i slično, ali i ukupne potrebe rizične populacije na razini lokalne zajednice. Na taj način je moguće prepoznati mogućnosti zadovoljenja tih potreba, što je trend u modernom svijetu, gdje se upravo polazi od tzv. potreba i prava djece i mladeži kako bi se najbolje približili onome što je mladim naraštajima potrebno za zdravi razvoj i uspješnu integraciju.

2. CILJ, SVRHA I HIPOTEZE

Slijedom navedenog cilj ovog rada je utvrđivanje razlika u pojedinim područjima rizika/potreba između uzorka ispitanika grada Pule i uzorka ispitanika Republike Hrvatske odnosno definiranje rizika i potreba za grad Pulu na način da će rizici i potrebe ispitanika grada Pule biti uspoređeni s rezultatima ispitanika za Republiku Hrvatsku kako bi se utvrdile eventualne specifičnosti navedenog grada i što adekvatnije prosudile potrebe za tretmanom. Na taj način nastojati će se putem diferencijacije rizika i potreba doći do što optimalnije diferencijacije tretmana za djecu i mladež s poremećajima u ponašanju ili u riziku na poremećaje u ponašanju i njihove obitelji za grad Pulu.

Temeljem navedenog cilja ovaj rad ima znanstveno i stručno značajan doprinos posebice u definiranju čimbenika rizika i potreba za pojedince, lokalnu zajednicu, grad Pulu, kao i dijelom za Republiku Hrvatsku. Aplikativna vrijednost rezultata ovog rada je da omogućuje smjernice za preventivno i tretmansko stručno djelovanje u odnosu na čimbenike rizika,

mogućnost njihove prosudbe za djecu i mladež u riziku i/ili s poremećajima u ponašanju, te s tim u vezi predlaganje tretmanskih programa uz mogućnost njihove evaluacije, za koje se sada, temeljem višestrukih pokazatelja može zaključiti da ne udovoljavaju potrebama populacije djece i mladeži s poremećajima u ponašanju ili u riziku na navedene poremećaje.

Slijedom navedenog postavljena je hipoteza kojom se očekuju statistički značajne razlike između uzorka ispitanika grada Pule i uzorka ispitanika Republike Hrvatske (bez grada Pule) u pojedinim područjima rizika/potreba.

Hipoteza je temeljena na pretpostavkama da postoje statistički značajne razlike između uzorka ispitanika grada Pule i uzorka ispitanika Republike Hrvatske u pojedinim područjima rizika/potreba. Pri očekivanju razlika rukovalo se činjenicama da je grad Pula specifičan zbog različitih društvenih, kulturnih, socioloških, demografskih, zemljopisnih, manjinsko-etničkih, ekonomskih, gospodarskih i drugih značajki, što se nedvojbeno odražava i na populaciju djece i mladeži s poremećajima u ponašanju ili u riziku na pojavu poremećaja u ponašanju (Radetić-Paić, 2003).

3. METODE RADA

3.1. Uzorak ispitanika

Uzorak ispitanika čine djeca, maloljetnici i mlađi punoljetnici koji su u razdoblju od 01.01.2008.g. do 31.12.2008.g. bili u evidenciji jedne od ukupno četrnaest institucija u Republici Hrvatskoj koje su ušle u istraživanje. Radi se, naime, o mladima (Tablica 1) koji su bili evidentirani ili su bili korisnici pri cen-

Tablica 1. Prikaz uzorka ispitanika prema vrsti institucije

INSTITUCIJE	Aps.	%
Centar za socijalnu skrb Pula	100	16,37
Centar za socijalnu skrb Zagreb, Ured Trešnjevka	61	10,00
Centar za socijalnu skrb Velika Gorica	81	13,26
Općinsko državno odvjetništvo Zagreb	96	15,71
Općinsko državno odvjetništvo Velika Gorica	32	5,24
Općinski kazneni sud u Zagrebu	23	3,76
Savjetovalište ERF-a	12	1,96
Osnovna škola Luka – Sesvete	18	2,95
Centar za socijalnu skrb Osijek	140	22,91
Centar za socijalnu skrb Šibenik	15	2,45
Centar za socijalnu skrb Križevci	11	1,80
Centar za socijalnu skrb Poreč	5	0,82
Centar za socijalnu skrb Ogulin	4	0,65
Centar za socijalnu skrb Daruvar	13	2,13
UKUPNO	612	100

trima za socijalnu skrb Pula, Zagreb - Trešnjevka, Velika Gorica, Osijek, Šibenik, Križevci, Poreč, Ogulin, Daruvar, zatim općinskim državnim odvjetništvima Zagreb i Velika Gorica, Općinskom kaznenom sudu u Zagrebu, Savjetovalištu Edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu i Osnovnoj školi Luka-Sesvete. Obzirom na broj korisnika i obilježja, svaka institucija participira u ukupnom uzorku na drugačiji način. Za potrebe verifikacije postavljene hipoteze uzorak ispitanika podijeljen je na dva subuzorka. Prvi subuzorak čini 100 ispitanika koji su bili u evidenciji Centra za socijalnu skrb Pula, a drugi čini 512 ispitanika iz evidencije ranije navedenih institucija na području Republike Hrvatske (bez grada Pule).

Ukupan uzorak prema spolu čini 508 ispitanika i 104 ispitanica. Prema dobi ukupni uzorak čini:

- 73 ispitanika ispod 14 godina,
- 379 ispitanika između 14 i 18 godina i
- 160 ispitanika iznad 18 godina.

Uzorak ispitanika uključio je svakog novog korisnika usluga u tekućoj godini.

3.2. Uzorak varijabli

U ovom radu su prikazani rezultati dobiveni primjenom već spomenutog Upitnika za određivanje razine intervencije i vođenje slučaja – UZORI/VS. Originalna verzija upitnika nosi naziv Youth Level of Service/Case Management Inventory (YLS/CMI, Andrews, Hoge i Leschild, 2002).

Instrument se sastoji od 7 dijelova:

1. Procjena rizika i potreba
2. Sažetak (suma) čimbenika rizika i potreba
3. Procjena drugih potreba i okolnosti koje zahtijevaju posebnu pažnju
4. Procjena razine rizika/potreba od strane stručnjaka
5. Razina održavanja kontakta
6. Plan vođenja slučaja
7. Provjera vođenja slučaja

Za snimanje rizika i potreba djece i mladeži korišten je prvi dio upitnika koji rizike/potrebe smještava unutar osam područja funkcioniranja mlade osobe s 42 pripadajuće čestice. Radi se o slijedećim područjima:

1. Ranija i sadašnja kaznena djela/Sankcije,
2. Obiteljske prilike/Roditeljstvo,
3. Školovanje/Zaposlenje,
4. Odnosi s vršnjacima,
5. Zloupotreba sredstava ovisnosti,
6. Slobodno vrijeme/Rekreacija,

7. Ličnost/Ponašanje,
8. Stavovi/Orijentacija.

U odnosu na originalnu verziju instrumenta (Andrews, Hoge i Leschild, 2002) napravljena je specifična preinaka područja procjene rizika Ranija i sadašnja kaznena djela/Sankcije. Razlog promjene čestica tog područja je taj što njen izvorni sadržaj ne odgovara hrvatskom zakonodavstvu kada je riječ o djeci i mladima. Naime, instrument je kreiran u Kanadi čiji zakoni omogućuju izricanje strožih sankcija prema maloljetnicima koje naš zakon ne poznaje. Kako ne bi došlo do pogrešne procjene na razini opće rizičnosti, ovo područje modificirano je i prilagođeno hrvatskom zakonodavstvu i praksi. Do takve odluke došlo se proučavanjem recentne literature koja se bavi prilagodbom ovog instrumenta (Thompson i Pope, 2005) i konzultacijama s jednim od autora instrumenta, Robertom Hogeom, koji je održao edukaciju o teorijskim postavkama i primjeni instrumenta u Zagrebu 2007.godine.

Rezultati prikazani u ovom radu temeljit će se na prilagođenoj verziji upitnika. Autorice Ratkajec i Jeđud (2009b) od metrijskih obilježja instrumenta, izdvajaju da instrument pokazuje dobru unutar-nju konzistentnost i prediktivnu valjanost, kako u originalnoj verziji (Hoge, Andrews, 2006; Catchpole i Gretton, 2003; Schmidt, Hoge i Gomez, 2005; Andrews, Bonta i Wormith, 2006) tako i u prilagođenim verzijama (Thompson i Pope, 2005). Dosadašnja upotreba ovog instrumenta u Republici Hrvatskoj također ukazuje na zadovoljavajuće rezultate pri provjeri metrijskih karakteristika (Nikolić, Koller – Trbović, Žižak, 2002, Žižak i sur., 2010).

UZORI/VS je standardizirani instrument za procjenu razine rizičnosti koji integrira različite izvore, podatke i saznanja o pojedinom djetetu/mladoj osobi s poremećajima u ponašanju. Procjenjivanje rizika na takav način omogućuje donošenje utemeljenih procjena i odluka o razinama potrebnog nadzora ili intenziteta tretmana, odnosno planiranje multidimenzionalnog tretmana koji bi odgovarao potrebama osoba kojima je namijenjen (Ratkajec, Jeđud, 2009b: 5-6).

Instrument daje detaljan pregled čimbenika rizika koji se odnose na potrebe mladih. Omogućuje vezu između intervencije i plana slučaja. Temelji se na RNR modelu (izvorno: Risk - Need – Responsivity; Andrews i Bonta, 2006) koji implicira da se čimbenici rizika odnose i na pojedinca i na njegovo okruženje, da su potrebe dinamični čimbenici i mogu se promijeniti tijekom tretmana (što može pridonijeti smanjenju kriminalne aktivnosti poje-

dinca), te da u fokusu nije kazneno djelo već vrsta intervencije odnosno intervencija mora proizlaziti iz osobnih obilježja maloljetnika, stila učenja, inteligencije, samopouzdanja i motivacije (Hoge i Andrews 2006).

3.3. Metode obrade podataka

U obradi podataka, za utvrđivanje obilježja ispitanika, korištena je deskriptivna analiza, dok je za utvrđivanje razlika između uzoraka ispitanika grada Pule i Republike Hrvatske (bez grada Pule) u područjima rizika/potreba, primijenjena robustna diskriminacijska analiza (Nikolić, 1991) i univarijatna analiza varijance.

Prikupljeni podaci obrađeni su na Edukacijsko-rehabilitacijskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu.

3.4. Način provođenja istraživanja

Procjena pojedinih rizika i potreba ispitanika vršena je putem spomenutog instrumenta UZORI/VS tijekom 2008.g. Članovi projektnog tima navode da su instrument ispunjavali stručni djelatnici centara za socijalnu skrb u Republici Hrvatskoj i ostalih spomenutih institucija. Procjeni je prethodila edukacija o teorijskim postavkama i primjeni instrumenata od strane projektnog tima. Edukacije su se održale u svim ustanovama uključenim u istraživanje u razdoblju od siječnja do ožujka 2008. Tijekom provedbe istraživanja, stručnjacima je omogućena kontinuirana podrška i pomoć u procjenjivanju.

4. REZULTATI I RASPRAVA

Tablica 2. prikazuje distribuciju rezultata ispitanika prema prosudbi pojedinih čestica rizika/potreba po područjima. Vidljivo je da su najzastupljenije prosudbe za grad Pulu (preko polovine ispitanika) na pojedinačnim česticama „loše podnosi frustraciju” (65%), „mogao bi bolje koristiti svoje slobodno vrijeme” (63%), „poteškoće pri kontroliranju ponašanja” (54%) i „ograničen broj organiziranih aktivnosti” (52%).

Najzastupljenije prosudbe za Republiku Hrvatsku, na pojedinačnim česticama su: „mogao bi bolje koristiti svoje slobodno vrijeme” (62%), „neprimijereni postupci roditelja” (61%), „loše podnosi frustraciju” (61%), „ima nekoliko poznanika delinkvenata” (54%), „ne traži pomoć” (54%), „poteškoće pri kontroliranju ponašanja” (51%), i „loš uspjeh u školi” (51%).

Temeljem dobivenih prosudbi zaključuje se da su specifičnosti djece i mladeži grada Pule u riziku ili

Tablica 2. Distribucija rezultata ispitanika prema prosudbi pojedinih čestica rizika/potreba za grad Pulu i Republiku Hrvatsku (bez grada Pule)

RIZICI/POTREBE	PULA%	RH%
1. Ranija i sadašnja kaznena djela/Sankcije		
a) Ranije socijalnozaštitne intervencije prema djetetu (mlt.) ili obitelji i/ili policijske intervencije prema djetetu (mlt.)	36	38
b) Poduzimane mjere obiteljsko-pravne zaštite	27	25
c) Ranije izrečene odgojne mjere prema maloljetniku/ci	10	14
d) U tijeku mjere obiteljsko-pravne zaštite i socijalno zaštitne intervencije prema maloljetniku/ci ili obitelji	24	32
e) Sada izrečene odgojne mjere prema maloljetniku/ci	36	27
2. Obiteljske prilike/roditeljstvo		
a) Neodgovarajući nadzor roditelja	33	41
b) Poteškoće pri kontroliranju ponašanja	54	51
c) Neprikladni načini discipliniranja	36	41
d) Neprimijereni postupci roditelja	49	61
e) Loš odnos (otac-maloljetnik)	25	31
f) Loš odnos (majka-maloljetnik)	10	17
3. Školovanje/Zaposlenje		
a) Ometajuća ponašanja u razredu	32	38
b) Ometajuća ponašanja u školskom okruženju	30	32
c) Loš uspjeh u školi	41	51
d) Problemi s vršnjacima	31	32
e) Problemi s nastavnicima	29	30
f) Bježanje s nastave	40	41
g) Nezaposlen-ne traži posao	11	9
4. Odnosi s vršnjacima		
a) Ima nekoliko poznanika delinkvenata	47	54
b) Ima nekoliko prijatelja delinkvenata	47	33
c) Ima vrlo malo prosocijalno usmjerenih poznanika	42	15
d) Ima vrlo malo prosocijalno usmjerenih prijatelja	42	24
5. Zloupotreba sredstava ovisnosti		
a) Povremeno uzimanje droge	31	21
b) Kronično uzimanje droge	31	4
c) Kronično uživanje alkohola	6	8
d) Zloupotreba sredstava ovisnosti ometa svakodnevno funkcioniranje	6	4
e) Uzimanje sredstava ovisnosti povezano s kaznenim djelom(ima)	23	14
6. Slobodno vrijeme/Rekreacija		
a) Ograničen broj organiziranih aktivnosti	52	39
b) Mogao bi bolje koristiti svoje slobodno vrijeme	63	62
c) Nema posebnih interesa	43	47
7. Ličnost/Ponašanje		
a) Neopravdano visoko samopoštovanje	5	13
b) Fizički agresivan	29	23
c) Izljevi bijesa	43	31
d) Kratak raspon pažnje	39	34
e) Loše podnosi frustraciju	65	61
f) Neodgovarajući osjećaj krivnje	32	42
g) Verbalno agresivan, drzak	27	32
8. Stavovi/Orijentacija		
a) Antisocijalan, stavovi koji podržavaju kriminal	20	15
b) Ne traži pomoć	49	54
c) Aktivno odbija pomoć	17	24
d) Prkosi autoritetu	40	36
e) Beščutan, ne obazire se na druge	19	12

Tablica 3. Prikaz rezultata diskriminacijske analize za grad Pulu i Republiku Hrvatsku (bez grada Pule)

Diskriminacijske funkcije	Centoridi		Standardne devijacije		F	Značajnost p	Lambda
	Pula	RH	Pula	RH			
1	1.31	-.26	1.88	1.08	87.97	.000	1.7936

Tablica 4. Struktura diskriminacijske funkcije (diskriminacijski koeficijenti i korelacije s diskriminacijskom funkcijom)

RIZICI/POTREBE	Diskrimin. koeficijenti	Korelacije s diskriminacijskom funkcijom
Ranije socijalnozaštitne intervencije prema djetetu (mlt.) ili obitelji i/ili policijske intervencije prema djetetu (mlt.)	-.02	.13
Poduzimane mjere obiteljsko-pravne zaštite	.03	.16
Ranije izrečene odgojne mjere prema maloljetniku/ci	-.08	.14
U tijeku mjere obiteljsko-pravne zaštite i socijalno zaštitne intervencije prema maloljetniku/ci ili obitelji	-.12	-.17
Sada izrečene odgojne mjere prema maloljetniku/ci	.13	.32
Neodgovarajući nadzor roditelja	-.11	.03
Poteškoće pri kontroliranju ponašanja	.04	.16
Neprikladni načini discipliniranja	-.06	.01
Neprijemljeni postupci roditelja	-.15	.00
Loš odnos (otac-maloljetnik)	-.09	-.01
Loš odnos (majka-maloljetnik)	-.12	-.01
Ometajuća ponašanja u razredu	-.08	-.01
Ometajuća ponašanja u školskom okruženju	-.02	.01
Loš uspjeh u školi	-.13	-.05
Problemi s vršnjacima	-.01	-.02
Problemi s nastavnicima	-.01	.06
Bježanje s nastave	-.01	.08
Nezaposlen-ne traži posao	.04	.30
Ima nekoliko poznanika delinkvenata	-.08	.11
Ima nekoliko prijatelja delinkvenata	.18	.36
Ima vrlo malo prosocijalno usmjerenih poznanika	.42	.61
Ima vrlo malo prosocijalno usmjerenih prijatelja	.26	.51
Povremeno uzimanje droge	.16	.44
Kronično uzimanje droge	.60	.78
Kronično uživanje alkohola	-.04	.03
Zloupotreba sredstava ovisnosti ometa svakodnevno funkcioniranje	.05	.38
Uzimanje sredstava ovisnosti povezano s kaznenim djelom(ima)	.17	.49
Ograničen broj organiziranih aktivnosti	.17	.30
Mogao bi bolje koristiti svoje slobodno vrijeme	.01	.18
Nema posebnih interesa	-.05	.14
Neopravdano visoko samopoštovanje	-.15	-.09
Fizički agresivan	.08	.20
Izljevi bijesa	.16	.24
Kratak raspon pažnje	.07	.25
Loše podnosi frustraciju	.06	.17
Neodgovarajući osjećaj krivnje	-.13	-.01
Verbalno agresivan, drzak	-.07	.08
Antisocijalan, stavovi koji podržavaju kriminal	.08	.39
Ne traži pomoć	-.06	.03
Aktivno odbija pomoć	-.10	.06
Prkosi autoritetu	.05	.15
Beščutan, ne obazire se na druge	.14	.30

s već ispoljenim poremećajima u ponašanju u odnosu na ostale dijelove Republike Hrvatske, koje se odnose na više od polovine promatranih ispitanika u pojedinačnim rizicima, u ograničenom broju organiziranih aktivnosti. Zajednička obilježja rizičnih čimbenika ispitanika grada Pule i ispitanika Republike Hrvatske su u česticama „poteškoće pri kontroliranju ponašanja”, „mogao bi bolje koristiti svoje slobodno vrijeme” i „loše podnosi frustraciju”.

Generalno uzevši, djeca i mladež grada Pule, za razliku od onih u Republici Hrvatskoj, rizičnija su u područjima zlouporabe sredstava ovisnosti i odnosa s vršnjacima, dok su manje rizični na području obiteljskih prilika/roditeljstva.

Iako su deskriptivni rezultati pokazali da postoje razlike po pojedinim česticama rizika/potreba između promatranih skupina ispitanika, za potrebe testiranja hipoteze ovog rada odnosno utvrđivanja postojanja statistički značajnih razlika u pojedinim česticama rizika/potreba koje predstavljaju rizične čimbenike u razvoju poremećaja u ponašanju između skupina ispitanika grada Pule i ispitanika Republike Hrvatske (bez grada Pule), učinjena je robustna diskriminacijska analiza, kako bi se stekao uvid u latentne dimenzije tih razlika.

Diskriminacijskom analizom u prostoru čestica kojima se opisuju rizici/potrebe, dobivena je jedna teorijski moguća diskriminacijska funkcija (Tablica 3). Iz Tablice 3 vidi se da je ta funkcija statistički značajna na razini $p = .001$ i da diskriminira promatrane dvije skupine ispitanika, čime je potvrđena postavljena hipoteza.

Analiziraju li se diskriminacijski koeficijenti dobivene diskriminacijske funkcije (Tablica 4) može se vidjeti da nju najvećim dijelom čine čestice „kronično uzimanje droge” i „ima vrlo malo prosocijalno usmjerenih poznanika”. Najveće korelacije s diskriminacijskom funkcijom imaju čestice „kronično uzimanje droge”, „ima vrlo malo prosocijalno usmjerenih poznanika”, „ima vrlo malo prosocijalno usmjerenih prijatelja” i „uzimanje sredstava ovisnosti povezano s kaznenim djelom(ima)”.

Treba naglasiti da je u ovom upitniku poredak čestica takav da viša vrijednost ujedno znači i veći broj procijenjenih negativnih okolnosti odnosno rizičnih čimbenika dakle, lošiji rezultat.

Temeljem analize korelacija čestica s diskriminacijskom funkcijom i položaja centroida skupina na diskriminacijskoj funkciji (Tablica 3) zaključuje se da kod skupine ispitanika grada Pule postoji više nepovoljnih okolnosti definiranih kao **rizičnost na područjima zlouporabe sredstava ovisnosti i**

odnosa s vršnjacima.

Radi uvida u postojanje eventualnih razlika između skupina na manifestnim varijablama, za svaku česticu rizika/potreba, u Tablici 5 su navedeni podaci o aritmetičkim sredinama, standardnim devijacijama skupina, F-testu i značajnosti (p). Manifestne varijable područja rizika/potreba, osim varijabli „poduzimane mjere obiteljsko-pravne zaštite”, „sada izrečene odgojne mjere prema maloljetniku/ci”, „poteškoće pri kontroliranju ponašanja”, „bježanje s nastave”, „ima nekoliko poznanika delinkvenata”, „mogao bi bolje koristiti svoje slobodno vrijeme” i „ne traži pomoć”, su statistički značajne.

5. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Temeljem dobivenih pokazatelja moguće je prihvatiti postavljenu hipotezu. Naime, sukladno postavljenoj hipotezi, u očekivanju statistički značajnih razlika između uzorka ispitanika grada Pule i uzorka ispitanika Republike Hrvatske (bez grada Pule) u pojedinim rizicima/potrebama, temeljem diskriminacijske analize, rezultati su pokazali da kod skupine ispitanika grada Pule postoji više nepovoljnih okolnosti na područjima „zlouporabe sredstava ovisnosti” i „odnosa s vršnjacima”.

Pokazatelji o nepovoljnim okolnostima kod djece i mladeži, kada se radi o zlouporabi sredstava ovisnosti, ne iznenađuju, obzirom da je po broju ovisnika, grad Pula, u odnosu na broj stanovnika, drugi iza grada Zadra u Republici Hrvatskoj (www.uredzadroe.hr). U ranijim istraživanjima (Radetić-Paić, 2003), rezultati su pokazivali relativno mali broj osoba s problemom zlouporabe sredstava ovisnosti, što nije značilo da problem nije bio prisutan, već se ovaj problem vjerojatno prekasno otkrivao. Značajna je promjena da se Kaznenim zakonom od 1997.g. i samo posjedovanje malih količina sredstava ovisnosti kriminaliziralo, a sukladno tome i Zakon o sudovima za mladež (1997) otvorio je veće mogućnosti interveniranja u ovakvim slučajevima. Dakle, na ovakav način postalo je moguće dobiti podatke odnosno evidentirati mlade koji posjeduju i manje količine droge, te sukladno tome pravovremeno intervenirati.

Otvaranjem Obiteljskog centra Istarske županije (www.ociz.hr) koji je započeo s radom 2008. g., a koji se bavi poslovima savjetodavnog i preventivnog rada, te drugog stručnog rada, moguće je očekivati pozitivan utjecaj na prevenciju poremećaja u ponašanju kod djece i mladih grada Pule. Ti se poslovi, između ostalog, odnose na brak i međusob-

Tablica 5. Rezultati univarijatne analize varijance

RIZICI/POTREBE	Aritmetičke sredine		Standardne devijacije		F	p
	Pula	RH	Pula	RH		
Ranije socijalnozaštitne intervencije prema djetetu (mlt.) ili obitelji i/ili policijske intervencije prema djetetu (mlt.)	.36	.38	.48	.48	4.60	.030**
Poduzimane mjere obiteljsko-pravne zaštite	.27	.25	.44	.43	.14	.709
Ranije izrečene odgojne mjere prema maloljetniku/ci	.10	.14	.30	.35	64.92	.000*
U tijeku mjere obiteljsko-pravne zaštite i socijalno zaštitne intervencije prema maloljetniku/ci ili obitelji	.24	.32	.43	.47	41.55	.000*
Sada izrečene odgojne mjere prema maloljetniku/ci	.36	.27	.48	.44	3.63	.054
Neodgovarajući nadzor roditelja	.33	.41	.47	.49	22.63	.000*
Poteškoće pri kontroliranju ponašanja	.54	.51	.50	.50	2.68	.098
Neprikladni načini discipliniranja	.36	.41	.48	.49	11.56	.001**
Neprimijereni postupci roditelja	.49	.61	.50	.49	8.05	.005**
Loš odnos (otac-maloljetnik)	.25	.31	.43	.46	30.58	.000*
Loš odnos (majka-maloljetnik)	.10	.17	.30	.37	91.43	.000*
Ometajuća ponašanja u razredu	.32	.38	.47	.49	19.37	.000*
Ometajuća ponašanja u školskom okruženju	.30	.32	.46	.47	7.18	.008**
Loš uspjeh u školi	.41	.51	.49	.50	11.08	.001**
Problemi s vršnjacima	.31	.32	.46	.47	4.67	.029**
Problemi s nastavnicima	.29	.30	.45	.46	3.84	.048**
Bježanje s nastave	.40	.41	.49	.49	2.05	.149
Nezaposlen-ne traži posao	.11	.09	.31	.29	21.98	.000*
Ima nekoliko poznanika delinkvenata	.47	.54	.50	.50	2.15	.139
Ima nekoliko prijatelja delinkvenata	.47	.33	.50	.47	15.23	.000*
Ima vrlo malo prosocijalno usmjerenih poznanika	.42	.15	.49	.36	50.74	.000*
Ima vrlo malo prosocijalno usmjerenih prijatelja	.42	.24	.49	.42	58.07	.000*
Povremeno uzimanje droge	.31	.21	.46	.41	69.83	.000*
Kronično uzimanje droge	.31	.04	.46	.20	150.31	.000*
Kronično uživanje alkohola	.06	.08	.24	.27	46.67	.000*
Zloupotreba sredstava ovisnosti ometa svakodnevno funkcioniranje	.06	.04	.24	.21	386.39	.000*
Uzimanje sredstava ovisnosti povezano s kaznenim djelom(ima)	.23	.14	.42	.34	134.94	.000*
Ograničen broj organiziranih aktivnosti	.52	.39	.50	.49	87.67	.000*
Mogao bi bolje koristiti svoje slobodno vrijeme	.63	.62	.48	.49	3.42	.062
Nema posebnih interesa	.43	.47	.50	.50	4.77	.027**
Neopravdano visoko samopoštovanje	.05	.13	.22	.33	169.23	.000*
Fizički agresivan	.29	.23	.45	.42	112.18	.000*
Izljevi bijesa	.43	.31	.50	.46	99.67	.000*
Kratak raspon pažnje	.39	.34	.49	.47	99.97	.000*
Loše podnosi frustraciju	.65	.61	.48	.49	11.33	.001**
Neodgovarajući osjećaj krivnje	.32	.42	.47	.49	28.19	.000*
Verbalno agresivan, drzak	.27	.32	.44	.47	23.19	.000*
Antisocijalan, stavovi koji podržavaju kriminal	.20	.15	.40	.36	160.07	.000*
Ne traži pomoć	.49	.54	.50	.50	.75	.608
Aktivno odbija pomoć	.17	.24	.38	.43	54.93	.000*
Prkosi autoritetu	.40	.36	.49	.48	99.14	.000*
Beščutan, ne obazire se na druge	.19	.12	.39	.32	186.28	.000*

*p<0,001, **p<0,05

ne odnose roditelja i djece, poticanje odgovornog roditeljstva, odgoj djece i prevenciju svih oblika ovisnosti, razvoj programa rada u zajednici, volonterskog rada i rada udruga građana, razvoj i unaprjeđenje izvaninstitucijskih oblika potpore obiteljima, djeci, mladeži i drugim osjetljivim skupinama stanovništva i slično.

Rezultati ovog rada nude smjernice za djelovanje u odnosu na čimbenike rizika na razini lokalne zajednice grada Pule, odnosno za izradu i provedbu različitih programa uz mogućnost njihove kontinuirane evaluacije. Konkretno ukazuje se potreba za **intervencijama usmjerenim na pojedince** kao primjerice *savjetovanišni rad*, bilo da se radi o redovnoj populaciji ili populaciji u riziku, tj. većim brojem savjetovaništa namijenjenim svim stanovnicima grada Pule koji privremeno nisu našli djelotvorniji način rješavanja najrazličitijih životnih poteškoća. Na takav način moguće je pomoći mladima u rješavanju različitih teškoća u odrastanju, problema vezanih za zlouporabu sredstava ovisnosti, odnosa s vršnjacima (vršnjačko nasilje), teškoća vezanih za spolno sazrijevanje i slično. Naime, kada se radi o zlouporabi sredstava ovisnosti koja je identificirana kao značajni čimbenik rizika za pojavu i razvoj poremećaja u ponašanju, potrebno je veće povezivanje svih subjekata koji rade s ovisnicima. Iako se provode Školski preventivni programi i mnogobrojni programi primarne prevencije, još uvijek nema potpunog uvida u sve aktivnosti koje se provode. Sekundarna prevencija u smislu ranog otkrivanja djece rizičnog ponašanja i njihovog upućivanja u savjetovanište ili Centar za prevenciju ovisnosti nije dovoljno zastupljena. Pored navedenih intervencija potrebno je **intervencije usmjeriti i na obitelj/roditelje** u smislu organiziranja *Škola za roditelje, tečajeva kvalitetnog roditeljstva* tj. programa koji ohrabruju obiteljske interakcije, pojačavaju prosocijalne vrijednosti u obitelji, a kod većih problema

treninge roditeljskih vještina i različite suportivne programe; intervencije usmjeriti na školu u vidu *predškolskih i školskih programa* koji razvijaju socijalne vještine, te za posebne rizične kategorije (učenici s lošim školskim postignućem, djeca ovisnika, djeca iz multiproblemskih obitelji, zanemarena i zlostavljana djeca, agresivna djeca i slično) *ciljanih programa ranih intervencija; intervencije usmjeriti na ostale subsustave lokalne zajednice*, kao što su različiti *intenzivni programi ovisnosti* kojima će se poticati šira javnost u borbi protiv ovisnosti, *organizacija slobodnog vremena, programi uključivanja vršnjaka u intervencije* i slično; te **intervencije usmjeriti na lokalnu zajednicu** odnosno na *koordinacijske programe koji povezuju zajednicu i ostale subsustave lokalne zajednice* (obitelj, škola, zdravstvo, socijalna skrb, organizacije slobodnog vremena, vladine i nevladine organizacije, udruge, medije i slično) odnosno razviti *strategiju prevencije poremećaja u ponašanju djece i mladeži grada Pule*.

Temeljem navedenog može se zaključiti da su osvijetljene određene potrebe i trendovi djece i mladeži s poremećajima u ponašanju ili u riziku na navedena ponašanja grada Pule, no za potpuno promišljanje stručnih intervencija nužno je, uz definiranje rizika/potreba i specifičnosti grada Pule u odnosu na Republiku Hrvatsku, i definiranje razina rizičnosti, te definiranje snaga odnosno prednosti i prava navedene populacije na razini lokalne zajednice, što ovom prilikom nije istraživano.

Na posljepku treba istaknuti, a imajući u vidu cilj ovog rada i metodologiju, značenje uloge procjenjivača. Iako su procjenjivana područja rizičnosti bila do neke mjere standardizirana prezentiranim instrumentom, ona su još uvijek dopuštala da do izražaja dođu različiti pogledi procjenjivača. Navedeno može imati utjecaj na ovdje dobivene rezultate.

LITERATURA:

- Andrews, D. A. i Bonta, J. (2006): *The psychology of criminal conduct* (4rd ed.). Cincinnati, OH: Anderson Publishing.
- Andrews, D. A., Bonta, J., Wormith, J. S. (2006): The recent past and near future of risk and/or need assessment. *Crime and Delinquency*. 52, 7-27.
- Brendgen M., Vitaro F., Bukowski W. (2000): Stability and variability of adolescent's affiliation with delinquent friends: Predictors and consequences. *Social Development*. 9 (2), 205-225.
- Catchpole, R., Grettton, H. (2003): The Predictive Validity of Risk Assessment With Violent Young Offenders: A 1-Year Examination of Criminal Outcome. *Criminal Justice & Behavior*. 30 (6), 688-708.
- Chung, H., Steinberg, L. (2006): Neighborhood, parenting, and peer influences on antisocial behavior among serious juvenile offenders. *Developmental Psychology*. 42, 319-331.
- Hoge, R.D. (2009): *Advances in the Assessment and Treatment of Juvenile Offenders*. *Kriminologija i socijalna integracija*. 17 (2), 49-71.
- Hoge, R.D. i Andrews, D.A. (1994): *The Youth Level of Service/Case Management Inventory: Description and Evaluation*. Carleton University. Department of Psychology. Ottawa, Ontario K1s 5B6.
- Hoge, R.D. i Andrews, D.A. (1996): *Assessing the Youthful Offender: issues and techniques*. Forensic Psychiatry and Psychology Library. Carleton University. Ottawa. Ontario. Canada.
- Hoge R.D. i Andrews, D.A. (2006): *Youth Level of Service/Case Management Inventory (YLS/CMI): User's Manual*. Toronto: MHS.
- Hoge, R.D., Andrews, D.A., Leschild, A.W. (2002): *Youth Level of Service/Case Management Inventory*. MHS, Toronto.
- Hoge, R.D., Guerra, N.G., Boxer, B. (2008): *Treating the Juvenile Offenders*. The Guilford Press, New York, London.
- Kazneni zakon (1997): *Narodne novine*. Br.110/97.
- Koller-Trbović, N. (2001): Prosudba rizika i potreba djece i mladeži s poremećajima u ponašanju u svrhu planiranja intervencija. U: Žižak, A., Koller-Trbović, N. i Lebedina-Manzoni, M. (ur.) *Od rizika do intervencije*. Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. Zagreb. Str. 37-69.
- Miller, J. i Lin, J. (2007): Applying a Generic Juvenile Risk Assessment Instrument to a Local Context; Some Practical and Theoretical Lessons *Crime & Delinquency*. 53 (4), 552-580. Sage Publications.
- Nikolić, B. (1991): Neki modeli za rješavanje problema planiranja i kontrole transformacijskih procesa u primjeni kompjutera kod osoba s teškoćama socijalne integracije. *Defektologija*. 28 (1), 129-139.
- Nikolić, B., Koller-Trbović, N. i Žižak, A. (2002): Metrijske karakteristike Formulara za procjenu rizičnosti/potreba (FPRP). *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*. 38 (1), 103-119.
- Obiteljski centar Istarske županije - www.ociz.hr. (preuzeto 29.12.2009.)
- Radetić-Paić, M. (2003): Rizici i intervencije za djecu i mladež s poremećajima u ponašanju grada Pule. 6. znanstveni skup s međunarodnim sudjelovanjem - Istraživanja u edukacijsko-rehabilitacijskim znanostima. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*. 39 (2), 223-233.
- Ratkajec, G. (2008): Matching Interventions to the Needs of Children and Youths at Risk. *IUC Journal of Social Work Theory and Practice*. 17 (3), 119-216.
- Ratkajec, G. i Jedud, I. (2009a): Prikaz znanstveno-stručnog skupa Usklađivanje intervencija s potrebama djece i mladih u riziku. *Kriminologija i socijalna integracija* 17 (1), 87-89.
- Ratkajec, G. i Jedud, I. (2009b): Razlike u procjeni razina rizika između dvije skupine korisnika institucionalnog tretmana. *Kriminologija i socijalna integracija* . 17 (2), 1-15.
- Schmidt, F., Hoge, R.D., Gomez, L. (2005): Reliability and Validity Analyses of the Youth Level of Service/Case Management Inventory. *Criminal Justice and Behaviour*. 32 (3), 329 – 344.
- Schwalbe, C.S., Macy, R.J., Day, S.H., Fraser, M.W. (2008): Classifying Offenders, An Application of Latent Class Analysis to Needs Assessment in Juvenile Justice. *Youth Violence and Juvenile Justice*. 6 (3), 279 -294.
- Thompson, A.P., Pope, Z. (2005): Assessing Juvenile Offenders: Preliminary Data for the Australian Adaptation of Youth Level of Service/Case Management Inventory. *Australian Psychologist*. 40 (3), 207 – 214.
- Towberman, D.B. (1992): National Survey of Juvenile Needs Assessment. *Crime and delinquency*. 38 (2), 230-238.
- Vlada Republike Hrvatske - Ured za suzbijanje zloporabe opojnih droga - www.uredzadroge.hr. (preuzeto 29.12.2009.)

Zakon o sudovima za mladež (1997): Narodne novine. Br.111/97.

Žižak, A., Ratkajec, G., Nikolić, B., Jeđud, I. (u tisku): Struktura i mjerne karakteristike Upitnika za određivanje razine intervencije/vođenje slučaja (UZORI/VS). Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja.

Williams, J.H., Ayers, D.C. i Arthur, W.M. (1997). Risk and Protective Factors in Development of Delinquency and Conduct Disorders. U: Fraser (ur.): Risk and Resilience in Childhood: An Ecological Perspective. NASW Press, 140-170.

Wilson, N., Rolleston R. (2004): A Risk – Need Profile Using Four Measures for Youth Offenders Incarcerated in Youth Offender Units. Department of Corrections Research, New Zealand.

SPECIFIC RISKS OF CHILDREN AND YOUTH WITH BEHAVIOURAL DISORDERS OF THE CITY OF PULA

SUMMARY

This research, which is part of a scientific-research project named “Matching interventions with the needs of children at risk – creating a model, by the Department for Behavioural Disorders from the Educational-rehabilitative Faculty of the Zagreb University, tries to determine the specific risks and needs for the city of Pula (N=100) compared to the Republic of Croatia (N=512) with the aim of planning interventions for children and youths with behavioural disorders or at risk for the city of Pula.

The results show that there are statistically significant differences in some risks/needs between the sample of examinees from the city of Pula and the Republic of Croatia and give guidelines for action in relation to factors of risks on the level of the local community of the city of Pula, as well as for the development and implementation of different programmes with the possibility of their constant evaluation.

Key words: *behavioural disorders, risks, needs, the city of Pula, YLS/CMI*

